

## ОСОБЛИВОСТІ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЛЕКСИКОНУ ПЕРСОНАЖА ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

*Анна Шаповал*

кандидат філологічних наук, викладач кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, Україна  
e-mail: skarlet77777@gmail.com  
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9718-5002>

*Леонід Велитченко*

доктор психологічних наук, професор кафедри теорії і методики практичної психології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, Україна  
e-mail: leonidvelitchenko@gmail.com  
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4443-3786>

### АНОТАЦІЯ

Вивчення мовної особистості персонажа неможливе без осмислення його індивідуального лексикону. Дослідження було здійснено на основі романів Перл Бак «Імператриця» та Павла Загребельного «Роксолана». У статті розглядаються основні теоретичні аспекти поняття «індивідуальний лексикон» персонажа. Конкретизуються терміни «індивідуальний лексикон», «ментальний лексикон» та «внутрішній лексикон». Здійснюється порівняльний аналіз індивідуального лексикону реальної мовної особистості та мовної особистості персонажа, визначається самостійна цінність останнього. Аналіз індивідуального лексикону здійснюється на морфологічному та синтаксичному рівнях.

Для концептосфери обох героїнь визначальними є такі поняття, як знання, надія, діти, свобода, велич (тріумф), живопис (спів). Пріоритетними для Роксолани є концепти: віра, рідна земля, щастя, порятунок. Для Цисі — світ, тріумф, боре, народ.

Можна зі всією визначеністю констатувати, що показникам індивідуального лексикону персонажа притаманні дистинктивні характерис-

тики мовної особистості, тобто закритість списку лексичних одиниць, яка відрізняється від відкритої системи індивідуального лексикону реальної мовної особистості, та статичність системи порівняно з динамічністю індивідуального природного лексикону. Індивідуальні лексикони персонажів аналізованих творів мають спільні морфологічні показники (переважають іменники та дієслова). Диференціація на синтаксичному рівні обумовлена соціальним статусом героїнь, у лексиконі яких переважають прямі імперативні форми (наказ, вимога: Цисі — 48 %, Роксолана — 35 %). У мовленні обох персонажів при аналізі стверджувальної форми імперативу переважають дієслова руху і слухового сприйняття. Речення-погрози більш характерні для мовлення Цисі, ніж Роксолани. Що стосується непрямих імперативних форм (прохання, пропозиція, порада, переконання, похвала, підтримка і розрада), вони є домінуючими у лексиконі Роксолани. Встановлені факти свідчать про переважне застосування прямих імперативних форм в індивідуальному лексиконі героїнь, які мають вищу ситуативно-статусну позицію в певній соціальній групі, у суспільстві.

**Ключові слова:** мовна особистість, індивідуальний лексикон, імперативні форми, персонаж.

**Вступ.** У рамках дослідження мовної особистості персонажа художнього твору аналіз особливостей індивідуального лексикону персонажа є надзвичайно актуальним, бо дає можливість пізнати особистість автора. Остання ж розкривається через лексикон створених ним персонажів. Авторський світогляд, авторська картина світу актуалізується через мовлення персонажа. Індивідуальний лексикон персонажа — це словник мовних одиниць, які він використовує, лексико-семантичні взаємозв'язки та їх частотність.

Основні наукові розробки щодо вивчення проблеми індивідуального лексикону персонажа висвітлено в працях із психолінгвістики та когнітивної лінгвістики. Теоретичному обґрунтуванню зазначеного питання присвячено чимало фундаментальних робіт вітчизняних і закордонних вчених (О. Гапченко, О. Залевська, Ю. Караулов, О. Кубрякова, Дж. Кормос, М. Шварц).

**Мета** даної розвідки передбачає аналіз особливостей індивідуального лексикону мовної особистості персонажа художнього твору.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

- 1) визначити особливості індивідуального лексикону мовної особистості персонажа на відміну від реальної мовної особистості;
- 2) дослідити індивідуальний лексикон персонажа на морфологічному рівні;

3) виявити особливості індивідуального лексикону персонажа на синтаксичному рівні.

**Матеріалом дослідження** стали романи Перл Бак «Імператриця» та Павла Загребельного «Роксолана», загальним об'ємом 958 сторінок.

**Результати та дискусія.** Термін «індивідуальний лексикон персонажа» можна співвіднести із термінами «ментальний лексикон» і «внутрішній лексикон». Вказані терміни набули широкого використання в публікаціях останніх років, однак єдність термінологічної бази відсутня. Мовознавець А. Залевська тлумачить термін як «за-сіб доступу до єдиного інформаційного тезауруса, тобто до повного об'єму енциклопедичних і мовних знань, які зберігає пам'ять людини, що супроводжуються емоційними враженнями і накладеними на наявні знання виробленої в соціумі системи норм і оцінок» (Залевская, 1978: 46).

Розмежовуючи поняття «індивідуальний лексикон персонажа» — «внутрішній лексикон» — «ментальний лексикон», можна наголосити на тому, що індивідуальний лексикон персонажа є спрощеною моделлю внутрішнього лексикону і служить засобом вербальної презентації в тексті ментального лексикону внутрішньотекстової мовної особистості або індивідуальної системи концептів, образів, уявлень (Залевская, 1978: 154).

«Пріоритетним напрямом в аналізі експериментального матеріалу є визначення специфіки внутрішньої організації індивідуального лексикону персонажа, тобто специфіки зв'язків і стосунків, що складаються між словами як одиницями «присвоєної» лексичної системи. Сам по собі словник персонажа як список слів, що становлять його дискурс, може сказати про свого власника далеко не все, бо лексикон відіграє допоміжну роль у відтворенні особливостей тієї чи іншої мовної особистості. Аналіз же співвідношення між словами як одиницями індивідуального лексикону відкриває шлях до визначення співвідношення елементів концептуальної системи індивіда» (Шаповал, 2015: 73).

Таким показником є перелік номінацій цінностей персонажів аналізованих текстів, розташованих відповідно до міри їх зростання в кількісному відношенні. Концептуальна система Роксолани демонструє таке співвідношення лексичних елементів: *віра, вітчизна, свобода, пісня, воля, рідна земля, діти, порятунок, опора, надія, визволення,*

*вознесіння, знання, любов, щастя, велич, влада, спасіння дітей* (Шаповал, 2015: 73).

Концептуальна сфера персонажа Цисі представлена в такій послідовності: *fate, destiny, power, greatness, safety, comfort, promise, freedom, duty, motherhood, secret love, hope, knowledge, triumph, painting, nation, peace.*

Для обох персонажів визначальними є концепти: *знання, надія, діти, свобода, велич (тріумф), живопис (спів).* Концепт *влада* переважає у лексоні Роксолани (363 одиниці). У мові Цисі зазначений концепт складає лише 18 одиниць (Шаповал, 2015: 73).

Цікавим моментом є ставлення двох героїнь до любові: для Роксолани — це самовіддане кохання, а для Цисі — таємний зв'язок. В інших випадках пріоритети Роксолани — *віра, рідна земля, щастя, порятунок.* Для Цисі — *світ, тріумф, борг, народ* (Шаповал, 2015: 73).

На думку Ю. М. Караулова, індивідуальний лексикон персонажа є штучним утворенням, тому він не може включатися в означену систему психолінгвістичних понять на рівних із реальною мовною особистістю. О. С. Кубрякова ж порівнює внутрішній лексикон персонажа зі словником мовних одиниць, відомих мовцю, який характеризує його як певну мовну особистість (Кубрякова, 1991: 91). Але розроблений автором художнього тексту словник не володіє важливою рисою будь-якого природного лексикону — динамічністю.

Наведені вище характеристики вказують на високу міру умовності поняття «індивідуальний лексикон персонажа», але не виключають його самостійної цінності. Останню можна окреслити такими чинниками:

1) невід'ємною рисою індивідуального лексикону є його умовність, адже це конструкт, що виділяється з метою більш детального наукового опису, але «в реальності існує в нерозривній взаємодії з усіма психічними процесами» (Залевская, 1990: 166);

2) можливості вивчення індивідуального лексикону реальної мовної особистості обмежені, чим обумовлена цінність зазначеного явища як штучно змодельованої системи;

3) індивідуальний лексикон персонажа є презентацією індивідуального образу світу, що спричиняє його подібність до будь-якого іншого лексикону; відмінність визначається тим, що в художньому

тексті маємо справу зі створеною уявою автора моделлю образу світу суб'єкта (Залевская, 1990: 166).

Визначальним показником вербально-семантичного рівня комунікативної поведінки персонажа є морфологічна структура його висловлювань. Аналіз матеріалу дослідження було здійснено у дисертації А. С. Шаповал. Результати наводимо у таблиці.

Таблиця 1

**Розподіл одиниць індивідуального лексику персонажа Цисі і Роксолани за частинами мови (%)**

Частина мови	Цисі	Роксолана
Дієслова	30,0	28,0
Іменники	38,0	35,0
Прикметники	10,0	15,0
Займенники	17,0	16,0
Числівники	5,0	6,0
Всього	100,0	100,0

Аналіз отриманих числових показників дозволяє говорити про явну перевагу в словнику мовної особистості персонажа іменників і дієслів, що не належать до специфічних ознак індивідуального лексику, оскільки таке співвідношення є однією з мовних універсалій (Шаповал, 2015: 74).

Стосовно синтаксичних характеристик мови персонажів, що порівнюються, виявлено переважне застосування прямих імперативних форм у мовленні героїнь. Імперативні форми притаманні статусно-маркованим актам мовлення і використовуються у висловленнях адресантів, які мають вищу ситуативно-статусну позицію у суспільстві. Грамема наказового способу означає імперативну дію, яка виражає волевиявлення адресанта, спонукання у формі наказу, прохання, побажання, поради, вимоги.

Специфіку семантики імператива можна охарактеризувати таким чином: імператив (або наказовий спосіб) виражає волевиявлення мовця, яке, залежно від конкретної комунікативної ситуації, набуває модальних відтінків наказу, команди, заклику, побажання, прохання, поради, застереження тощо (Ильин, 1990: 419).

Розрізняють прямі та непрямі імперативні форми. До прямих належать накази, вимоги, примус. До непрямих форм дії на суб'єкта —

прохання, пропозиція (порада), переконання, похвала, підтримка і розрада (Ильин, 1990: 88).

Наказ — офіційне розпорядження того, хто наділений владою. Вимога — це виражене в рішучій, категоричній формі прохання про те, що повинно бути виконано, на що той, хто вимагає, має право (Ильин, 1990: 103). Підтвердження зазначеної думки знаходимо в аналізованих текстах: «*Иди геть! Сама зустріну султана і його вбивць*» (Загребельний, 1983: 533). У наказовому способі речення починається з дієслова в основній формі. «*Fan me,*» *Tzu Hsi commanded*» (Buck, 1990: 138).

Заборона — форма впливу, при якій людині не дозволяють щонебудь робити, використовувати. Імператив у поєднанні із запереченням означає спонукання до невиконання дії (Ильин, 1990: 103): «*No, do not speak — not yet*» (Buck, 1990: 174); «*He підходьте до нього*» (Загребельний, 1983: 274).

У лексику обох імператриць форми заборони часто збігаються за лексико-синтаксичним складом, наприклад: *do not touch, do not leave, do not fear, do not act* (Цисі). («*Do not touch him*», *the Empress commanded sharply*. «*He must come to me of his own accord*» (Buck, 1990:280); «*Do not leave your country*», *she commanded*») (Buck, 1990:155). У мовленні Роксолани зустрічаються такі лексеми, як: *не слухай, не підслуховуй, не дивися, не проси, не плач, не чіпай*. Вони, як правило, пов'язані з побутовими проблемами («*Не чіпай мене! Нещасне дитя... Не хочу більше жити, не хочу, не хочу*» (Загребельний, 1983: 274); «*Не проси мене ні про що, це вже неможливо*» (Загребельний, 1983: 250)), а у репліках Цисі переважають проблеми правління, взаємовідносин з представниками двору: *do not speak, do not call, do not lie, do not allow, do not fight*: «*Do not call me Majesty*», *she said*» (Buck, 1990:304); «*Do not allow yourself to be frightened, my lord, even by Prince Kung. The sea is very far from here, and can there be a cannot long enough to reach as high as our city walls*» (Buck, 1990:70). Кількісні показники заперечної форми наказового способу дії у мовленні персонажів майже співпадають (Цисі — 26 %, Роксолана — 23 %).

Форми творення наказових конструкцій розрізняються в англійській та українській мовах. Граматична структура імперативних форм персонажів має спільні риси: англійська імперативна форма «let» в індивідуальному лексику Цисі має відповідний український екви-

валент в мовленні Роксолани — «хай» («нехай»). Заперечна форма утворюється за допомогою заперечної частки та дієслова в мовленні обох персонажів, але в англійській мові додається допоміжне дієслово, в українській — відповідне закінчення до дієслова для збереження категорії часу.

Крім заперечення для реалізації наказового способу використовується стверджувальна форма. Для утворення імперативних речень використовується обмежена кількість дієслів. Необхідною умовою таких конструкцій є відповідність між лексичним значенням дієслів та граматичним формою спонування. Дослідження індивідуального лексикону Цисі дало можливість встановити частоту вживання дієслів наказового способу дії. Переважає лексема *let* — 11,8 %, Менш вживаними є лексеми: *come* — 3,68 %, *go* — 1,84 %, *leave* — 1,84 % («*Leave me*», *Yehonala told him*) (Buck, 1990: 48)), *fetch* — 1,31 %, *bring* — 1,31 % («*Bring to me here my kinsman*», *she said, my cousin brother, Jung Lu*) (Buck, 1990: 32)), *sit down* — 1,31 %, *summon* — 1,31 %, *bid* — 1,31 %, *get up* — 1,08 %, *take* — 1,08 %, *tell* — 1,08 %, *put* — 1,08 % («*Put them away*», *she said at last*) (Buck, 1990: 49)), *send* — 0,79 % («*Send to me the eunuch Li Lien-ying*», *Yehonala commanded her*) (Buck, 1990: 32)), *enter* — 0,79 %, *invite* — 0,79 %, *rise* — 0,52 %, *loose* — 0,52 %, *fan* — 0,52 %, *stand* — 0,52 %, *forbid* — 0,52 %, *name* — 0,52 %, *get back* — 0,52 %, *give* — 0,52 %, *say on* — 0,52 %, *remember* — 0,52 %. Зрідка зустрічаються наказові форми із дієсловами: *go out*, *come out*, *breathe*, *hush*, *collect*, *read*, *close*, *stop*, *seize*, *lean*, *begin*, *inform*, *take away*, *sit up*, *dispense*, *replace*, *kneel*, *take down*, *follow*, *light*, *amuse*, *watch*, *pick up*, *walk*, *weep*, *cry*, *go back*, *pray*, *put down*, *stand back*, *remove*, *speak*, *lift up*, *lead*, *put away*, *promise*, *kill*, *wait* — 0,26 % («*Wait*», *Yehonala commanded*. «*Wait until the Consort has borne her child*» (Buck, 1990: 44)); («*Come out*», *he said*. «*We must not meet inside your chamber*» (Buck, 1990: 32)).

Аналізуючи мовлення Роксолани, можна простежити частоту вживання дієслів наказового способу дії. У таких конструкціях, як правило, використовується частка хай/нехай та дієслово (*хай передасть*, *хай остерігається*, *нехай передасть*, *хай відкриють*, *хай побачить*, *хай подбає*, *хай стає*, *хай виженуть*). Таких форм у мовленні Роксолани — 5,54 % («*Хай передасть через кизляр-агу*» (Загребельний, 1983: 248)). Найбільше використовується у мовленні героїні наказів із дієсловами: *іди* — 3,07 %, *встань* — 1,86 % («*Встань*, — *звеліла йому*

*Роксолана... — Підведися*, — *знов наказала Гасан-азі Роксолана*» (Загребельний, 1983: 233)), *кажи* — 1,86 %, *приведіть* — 1,86 % («*Приведіть його сюди, хочу його бачити, хочу чути його голос звідти...*» (Загребельний, 1983: 241)), *читай* — 1,86 %, *візьми* — 1,23 % («*Візьми їх усіх до себе! Візьми негайно всіх!*» (Загребельний, 1983: 242)), *відповідай* — 1,23 % («*Відповідай про те, про що я тебе питаю*» (Загребельний, 1983: 242)), *віднеси* — 1,23 %, *віддай* — 1,23 %. Значно рідше використовуються накази із такими лексемами: *простеж*, *забери*, *мовчи*, *змініть*, *розкажи*, *піди*, *поясни*, *прийми*, *сховай*, *подивись*, *намалюй*, *сядьте*, *подай*, *розгорни*, *повезеш*, *додай*, *слухай*, *ввійди*, *квася*, *муч*, *заспокойся*, *приберіть*, *прийди* — 0,61 %. («*Забери все це й віднеси назад великому візиріві*» (Загребельний, 1983: 249)).

При аналізі частоти вживання наказового способу у стверджувальній формі також виявлено переважне застосування часток «хай» («нехай») у лексиконі Роксолани та імперативної форми «let» у Цисі. Лексикону обох героїнь притаманні побутові імперативні форми дієслів, які використовуються для надання наказів слугам при дворі. Опираючись на кількісне дослідження, у лексиконі Цисі найбільш поширеними є такі накази: *come*, *go*, *leave*, *fetch*, *bring*, *sit down*, *summon*, *bid*, *get up*, *take*, *tell*, *put*, *send*, *enter*. У лексиконі Роксолани найбільш вживаними є лексеми *встань*, *кажи*, *приведи*, *читай*, *візьми*, *відповідай*, *віднеси*, *віддай*, *простеж*, *забери*, *мовчи*, *змініть*, *розкажи*, *піди*. У мовленні обох персонажів при аналізі стверджувальної форми наказового способу переважають дієслова руху і слухового сприйняття.

Ще одним способом впливу на людину є погрози. Базуючись на міркуваннях Є. Льїна, А. Шаповал пікреслює: «Погроза — це обіцянка заподіяти людині неприємність, зло. Її використовують, щоб викликати в людини тривогу або страх: стривожена, і тим більше злякана, людина легко піддається чужому впливу» (Шаповал, 2015: 80). «*Go back to your place! For a year you will receive no salary. As for these vagabonds, these scavengers who follow you, I will have them beheaded*» (Buck, 1990: 354); «*Вб'ю, коли поткнешся*» (Загребельний, 1983: 275).

Крім наказу та заборони, у мовленні обох героїнь часто вживаються критичні ремарки (8 % — однакова кількість вживань в обох персонажів по відношенню до загальної кількості досліджених фраз з негативним забарвленням). Критика — це обговорення, розбір чого-небудь із метою винести оцінку, виявити недоліки; негативне судження про

що-небудь, вказівка на недоліки (Ильин, 1990: 107). Наприклад: «*This Tseng Kuo — fan...how dare he keep back the full force of the Braves while every day the rebels rob us of more southern provinces? When the real misgone, what value are his Braves*» (Buck, 1990: 174). У поданому реченні дієслово *dare* вживається у значенні ризикнути, мати мужність щось зробити, кинути виклик і виконує функцію модального дієслова. У такому значенні *dare* зазвичай використовується в негативних пропозиціях.

Слід зауважити, що українська форма *не можна* + інфінітив у вустах Роксолани, окрім критичної оцінки дій співрозмовника, містить відтінок осуду, незгоди, застереження: «*Словами не можна гратися, ваша величність... За кожним вашим словом або людина, або й ціла держава*» (Загребельний, 1983: 283). Як і в реальних умовах комунікації, тут ми маємо справу з випадком накладання декількох модальних конотацій в одному реченні (Королёва, 1989: 28).

Повсякчас героїні аналізованих романів у діалогах використовують прохання. «Прохання — це форма зовнішньої ініціації мотиваційного процесу суб'єкта, використовується в тому випадку, коли не хочуть надавати впливу офіційний характер або коли хтось потребує допомоги» (Ильин, 1990: 88). Наприклад: «*Let me bid a eunuch hang it in one of the northern wells to cool it,*» *Tzu Hsi said*» (Buck, 1990:22); «*Mu з його величністю султаном хочемо попросити тебе...*» (Загребельний, 1983: 395). Прохання змінює відношення суб'єкта до такої дії: в його свідомості може виникнути розуміння своєї значущості у ситуації, що склалася. «*О мій повелителю, не думайте довго, зробіть це для вашої маланької Хуррем! Для щастя і мудрості нашого сина, благаю вас!*» (Загребельний, 1983: 182).

Важливим засобом впливу на свідомість персонажа є переконання. Героїні аналізованих романів використовують переконання для перетворення бажаного в реалізоване: «*Змініть звичай, мій повелителю! Хіба ви не Володар віку і хіба не в вашій волі змінити те, що застаріло? І чому яничарам заборонено мати родини? Це варварський звичай! Може, тому вони так часто бунтують, повстаючи навіть проти султанів*» (Загребельний, 1983: 283); «*Any man deserves to die who insults the Son of Heaven. But you know, my lord, that one strikes a viper, the head must be severed at the first blow, else the creature will turn and attack. Therefore your weapon must be sharp and certain. We don't know what the weapon should be, but we know this serpent is both wily and strong. Therefore I*

*beg you delay and make excuse, never yielding but never refusing, until the way is clear*» (Buck, 1990:22).

Поради, що звучать із вуст героїнь, — це пропозиції, вказівки, як діяти за певних обставин. Мовна особистість Роксолани розкривається через звернення до порад для підкреслення авторитетності власної особи: «*Поставте Ібрагіма, начальника білих євнухів*» (Загребельний, 1983: 232). Ступінь поваги та довіри до Цисі дозволяє їй зрідка звертатися до зазначеної імперативної форми: «*Delay — delay*» *she said*. «*Do not answer their pleadings, ignore their messages, refuse to receive their envoys. This give us time. They will not attack us so long as there is hope that we will renew the treaty*» (Buck, 1990:69).

Результати дослідження прямих та непрямих імперативних форм подано у таблицях 2, 3.

Таблиця 2

**Частота вживання прямих та непрямих імперативних форм у мовленні персонажів Цисі та Роксолани (%)**

Форма впливу	Цисі	Роксолана
Наказ	48,0	35,0
Заборона	26,0	23,0
Погроза	15,0	10,0
Критика	8,0	8,0
Прохання	2,3	9,0
Переконання	0,4	10,0
Порада	0,3	5,0
Всього	100,0	100,0

Таблиця 3

**Кількісне співвідношення прямих та непрямих імперативних форм у мовленні персонажів Цисі та Роксолани (%)**

Форма впливу	Цисі	Роксолана
Непрямі імперативні форми (всього)	3,0	24,0
Прямі імперативні форми (всього)	97,0	76,0
Всього	100,0	100,0

У лексиконі обох персонажів на синтаксичному рівні переважають речення-наказ та речення-вимога, що складає у Цисі — 48 %, Роксолани — 35 %, це спричинено соціальним статусом героїнь

(Цисі — імператриця Китаю, Роксолана — законна дружина султана Османської імперії). У кількісному вираженні речення-погрози більш притаманні мовленню Цисі — 15 %, ніж Роксолани — 10 %. Приклади заборони та критики мають майже однакові показники у лексиконі обох персонажів. Конструкції, що виражають прохання, пропозицію (пораду), переконання, похвалу, підтримку і розраду, домінують у мовленні персонажа Роксолани.

**Висновки.** Показниками індивідуального лексикону персонажа, що вважаються дистинктивними характеристиками мовної особистості, є закритість списку лексичних одиниць (на відміну від відкритої системи індивідуального лексикону реальної мовної особистості), статичність системи (у порівнянні з динамічністю індивідуального природного лексикону). Щодо концептосфери обох персонажів, то визначальними є такі поняття: *знання, надія, діти, свобода, велич (триумф), живопис (спів)*. Концепт *влада* переважає у лексиконі Роксолани.

На морфологічному рівні при дослідженні індивідуального лексикону персонажів Цисі та Роксолани виявлено перевагу іменників і дієслів, але ці морфологічні одиниці не належать до числа специфічних ознак індивідуального лексикону, оскільки таке співвідношення є однією з мовних універсалій.

Переважне застосування прямих імперативних форм у комунікативних актах героїнь пов'язане (наказ, заборона) з тим, що саме імперативні форми характерні для статусно-маркованих мовленнєвих актів і позначають у висловленнях адресантів вищу ситуативно-статусну позицію у суспільстві (співвідносяться з проблемами правління, взаємовідносин з представниками двору).

## ЛІТЕРАТУРА

- Загребельний П. А. Роксолана: роман. Київ : Дніпро, 1983. 583 с.  
 Залевская А. А. Вопросы организации лексикона в лингвистических и психолингвистических исследованиях. Калинин : Калининский гос. ун-т, 1978. 88 с.  
 Залевская А. А. Слово в лексиконе человека: психолингвистическое исследование. Воронеж, 1990. 206 с.  
 Ильин Е. П. Психология общения и межличностных отношений. Санкт-Петербург : Питер, 2013. 576 с.  
 Корольова Т. М. Интонация модальности в звучащей речи. Київ ; Одесса : Вища школа, 1989. 146 с.

Кубрякова Е. С. Особенности речевой деятельности и проблемы внутреннего лексикона. *Человеческий фактор в языке и речи. Язык и порождение речи*. Москва : Наука, 1991. С. 82–140.

Шаповал А. С. Лінгвокультурологічна характеристика мовної особистості персонажа художнього твору (на матеріалі романів Перл Бак «Імператриця» та Павла Загребельного «Роксолана»): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.15/ Південноукраїнський нац. педагог. ун-т. Одеса, 2015. 203 с.

Buck P. S. Imperial woman: The story of the Last Empress of China. New York : Moyer bell, 2009. 378 p.

## ОСОБЕННОСТИ ИНДИВИДУАЛЬНОГО ЛЕКСИКОНА ПЕРСОНАЖА ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТЕКСТА

*Анна Шаповал*

кандидат филологических наук, преподаватель кафедры перевода и теоретической и прикладной лингвистики Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,

Одесса, Украина

e-mail: skarlet77777@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9718-5002>

*Леонид Велитченко*

доктор психологических наук, профессор кафедры теории и методики практической психологии Государственного учреждения «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского», Одесса, Украина

e-mail: leonidvelitchenko@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4443-3786>

### АННОТАЦИЯ

*Изучение языковой личности персонажа невозможно без анализа его индивидуального лексикона. Исследование было осуществлено на основе романов Перл Бак «Императрица» и Павла Загребельного «Роксолана». В статье рассматриваются основные теоретические аспекты понятия «индивидуальный лексикон» персонажа. Конкретизируются термины «индивидуальный лексикон», «ментальный лексикон» и «внутренний лексикон». Осуществляется сравнительный анализ индивидуального лексикона реальной языковой личности и языковой личности персонажа, определяется самостоятельная ценность последнего. Анализ индивидуального лексикона осуществляется на морфологическом и синтаксическом уровнях.*

*Для концептосферы героинь определяющими являются такие понятия, как знание, надежда, дети, свобода, величие (триумф), живопись (пение). Приоритетными для Роксоланы являются концепты: вера, родная земля, счастье, спасение. Для Цыси — мир, триумф, долг, народ.*

Со всей определенностью необходимо констатировать, что показателям индивидуального лексикона персонажа присущи дистинктивные характеристики языковой личности, то есть закрытость списка лексических единиц, которая отличается от открытой системы индивидуального лексикона реальной языковой личности, и статичность системы по сравнению с динамичностью индивидуального природного лексикона. Индивидуальные лексиконы персонажей анализируемых произведений имеют общие морфологические показатели (преобладают существительные и глаголы). Дифференциация на синтаксическом уровне обусловлена социальным статусом героинь, в лексиконе которых преобладают прямые императивные формы (приказ, требование: Цыси — 48 %, Роксолана — 35 %). В речи обеих персонажей при анализе утвердительной формы императива преобладают глаголы движения и слухового восприятия. Предложения-угрозы более характерны для речи Цыси, чем Роксоланы. Что касается не прямых императивных форм (просьба, предложение, совет, убеждение, похвала, поддержка и утешение), они являются доминантными в лексиконе Роксоланы. Установленные факты свидетельствуют о преимущественном применении прямых императивных форм в коммуникативных актах героинь, которые имеют высокую ситуативно-статусную позицию в определенной социальной группе, в обществе.

**Ключевые слова:** языковая личность, индивидуальный лексикон персонажа, императивные формы, персонаж.

## PECULIARITIES OF CHARACTER'S INDIVIDUAL LEXICON IN FICTION

*Anna Shapoval*

Candidate of Philology, Lecturer at the Department of Translation and Theoretical and Applied Linguistics, State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky", Odesa, Ukraine

e-mail: skarlet77777@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9718-5002>

*Leonid Velitchenko*

Doctor of Psychology, Professor at the Department of theory and methodology of practical psychology, State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky", Odesa, Ukraine

e-mail: leonidvelitchenko@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4443-3786>

### SUMMARY

*Learning the character's linguistic personality is impossible without exploring its individual vocabulary. The study was based on the novels Pearl Buck «Imperial woman» and Pavlo Zagrebelnyi «Roxolana». The main theoretical aspects of the concept of «character's individual lexicon» are considered in the article. The terms «individual lexicon», «mental lexicon» and «internal lexicon» are specified. The comparative analysis of the individual lexicon of the real linguistic personality and character's linguistic personality is carried out. The independent value of the character's individual lexicon is determined. Analysis of the individual lexicon is performed at the morphological and syntactic level.*

*For both heroines, concepts such as knowledge, hope, children, freedom, greatness (triumph), painting (singing) are most essential. In other cases, Roxolana's priorities are faith, native land, happiness, salvation. For Tzu Hsi — peace, triumph, debt, people.*

*The individual lexicon of the character is characterized by the distinctive characteristics of the linguistic personality (the closeness of the list of lexical units, statical state of the system). The individual lexicons of the characters share common morphological indicators (nouns and verbs predominate). From the point of view of syntax the prevailing use of direct imperative forms in the communicative acts of the characters has been revealed (order, requirement Tzu Hsi — 48 %, Roxolana -35 %). In the speech of both characters in the analysis of the affirmative form of imperative is dominated by verbs of movement and auditory perception. Direct imperative forms testify to the highest situational and status position of both ladies. Threat sentences are more typical of Tzu Hsi. Indirect imperative forms (request, offer, advice, persuasion, praise, support and consolation) are dominant in Roxolana's individual lexicon.*

**Key words:** linguistic personality, individual lexicon of character, imperative forms, character.

## REFERENCES

- Zahrebelnyi, P. A. (1983). *Roksolana: roman [Roksolana: novel]*. Kyiv: Dnipro [in Ukrainian].
- Zalevskaia, A. A. (1978). *Voprosy organizatsii leksikona v lingvisticheskikh i psikholingvistikheskikh issledovaniakh [Issues of lexicon organization in linguistic and psycholinguistic studies]*. Kalinin: Kalinin. gos. un-t [in Russian].
- Zalevskaia, A. A. (1990). *Slovo v leksikone cheloveka: psikholingvisticheskoe issledovanie [The word in the human lexicon: psycholinguistic study]*. Voronezh [in Russian].
- Ilin, E. P. (2013). *Psikhologiya obshcheniia i mezhlchnostnykh otnochenii [Psychology of communication and interpersonal relations]*. Saint Petersburg: Piter [in Russian].
- Koroleva, T. M. (1989). *Intonatsiia modalnosti v zvuchashchei rechi [Intonation of modality in speech]*. Kyiv–Odessa: Vyshcha shkola [in Russian].
- Kubriakova, E. S. (1991). *Osobennosti rechevoi deiatelnosti i problemy vnutrennego leksikona [Features of speech activity and problems of internal lexicon] Chelovecheskii faktor v yazyke i rechi. Yazyk i porozhdenie rechi — Human factor in language and speech. Language and speech generation.* (pp. 82–140). Moscow: Nauka [in Russian].
- Shapoval, A. S. (2015). *Lingvokulturolohichna kharakterystyka movnoi osobystosti personazha khudozhnogo tvorcu (na materialy romaniv Perl Bak «Imperatrytsia» ta Pavla Zahrebelnoho «Roksolana»)* [Lingvocultural features of character's linguistic personality of the belles-lettres (on material of novel Perl Buck «Imperial woman» and Pavlo Zagrebelnyi «Roksolana»)]. *Candidate's thesis*. Odesa [in Ukrainian].
- Buck, Pearl S. (2009). *Imperial woman: The story of the Last Empress of China*. New York: Moyer bell.

Стаття надійшла до редакції 03.06.2019

**Вимоги до оформлення наукових праць,  
що друкуються в «Науковому віснику Південноукраїнського  
національного педагогічного університету  
імені К. Д. Ушинського: Лінгвістичні науки»**

**ТЕХНІЧНІ ВИМОГИ:**

Обсяг **основного тексту** статті (*без анотацій та літератури*) має становити **не менше 0,5 др. арк. / 12 стор. / 21600–22000 знаків з пробілами**. **Загальний обсяг статті не повинен перевищувати 25 сторінок**.

Шрифт тексту — Times New Roman, розмір 14, через інтервал 1,5; поля з усіх сторін — 20 мм.

Якщо стаття містить таблиці і (або) рисунки, то вони повинні бути компактними, мати назву, шрифт тексту — Times New Roman, розмір 14.

Математичні формули мають бути ретельно перевірені та чітко надруковані. Кількість таблиць, формул та ілюстрацій має бути мінімальною та доречною.

**СТРУКТУРА СТАТТІ:**

1. Шифр УДК, без абзацного відступу, у верхньому лівому куті першої сторінки.
2. Наступний рядок — вирівняно справа інформація мовою, якою написана стаття (українська, російська, англійська) — ім'я та прізвище автора (авторів), інформація про автора (авторів) (науковий ступінь, учене звання, посада, назва організації, в якій працює автор, країна, E-mail, ORCID ID, Researcher ID або Scopus ID — якщо автор має).
3. Наступний рядок — назва статті з великої літери напівжирним шрифтом, без абзацного відступу, вирівняно центром. Назва має бути короткою (не більше 12 слів) і відображати зміст статті.
4. Наступний рядок — анотація мовою статті (слово «АНОТАЦІЯ», без абзацного відступу, вирівняно по центру, великими літерами, на-

півжирним шрифтом). Обсяг 1500–1800 знаків без пробілів з ключовими словами. Анотація має бути написана зв'язним текстом і містити таку інформацію: актуальність дослідження, мету статті, зміст дослідження та його результати. Текст анотації оформляється курсивом, шрифт тексту — Times New Roman, розмір 12.

5. Наступний рядок — ключові слова (словосполучення «*Ключові слова*» напівжирним шрифтом, абзацний відступ, вирівняно шириною тексту, інтервал між рядками одинарний, курсив). Ключові слова оформляються курсивом, шрифт тексту — Times New Roman, розмір 12.

6. Через рядок — основний текст статті.

Стаття **обов'язково** повинна містити такі елементи із **зазначенням у тексті окремим реченням**: *Вступ* (постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими або практичними завданнями, аналіз основних досліджень і публікацій з порушеної проблеми); *Мета та завдання дослідження*; *Матеріали та методи дослідження*; *Результати та дискусія* (висвітлення процедури теоретико-методологічного та/або експериментального дослідження; виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів); *Висновки* (і перспективи подальших наукових розвідок); *Література*; *References*.

7. Цитування та внутрішньотекстове посилання у тексті подавати **за стилем АРА**, наприклад (Петров, 2018); якщо зазначається сторінка джерела, то вона подається через двокрапку, наприклад (Петров, 2018: 120).

8. Таблиці, схеми, рисунки, діаграми повинні бути авторськими, а не скопійованими з інших видань. Розміщуються без абзацу в центрі сторінки безпосередньо після покликання на них у тексті статті. Слово «Таблиця» та її номер пишуться курсивом зверху вирівняно справа, а рядком нижче вирівняно центром — назва таблиці. Інші ілюстрації, теж нумеровані, підписуються знизу вирівняно центром.

9. Формули подаються в окремому рядку без абзацного відступу вирівняно центром, нумеруються арабськими цифрами в круглих дужках з правого боку сторінки.

10. Після основного тексту статті подається список *Літератури*. У ньому мають бути лише ті джерела, на які зроблено посилання у тексті. Слово «Література» з великої букви пишеться вирівняно по центру

без абзацного відступу. Нижче подаються за алфавітом використані літературні джерела БЕЗ НУМЕРАЦІЇ. Література оформляється відповідно до вимог «ДСТУ 8302:2015. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання». Правила за посиланням <https://drive.google.com/file/d/1kzdm06bLZpdEozS3taZWVq-jtBENGsSaZ/view>

11. *References* оформлюється згідно зі стандартом АРА. Правила за посиланням <https://drive.google.com/file/d/1QifHOMhkTgUOsKampMLcnoqUTLjFfg8F/view>

*References* — це список літератури, перекладений англійською мовою та транслітерований і оформлений відповідно до міжнародного стилю оформлення наукових публікацій *APA (American Psychological Association) style*.

12. У тексті статті необхідно розрізняти тире, яке з двох сторін відділяється пробілом ( — ), від дефісу (-), який ставлять без пробілів. Також, будь-ласка, користуйтеся функцією **нерозривного тире і нерозривного пробілу** для того, щоб уникнути переносу тире і, наприклад, ініціалів людей на наступний рядок.

У тексті статті вживаються такі знаки: лапки — (« ») для української, російської мов, лапки – (“ ”) для англійської, німецької, французької мов тощо, апостроф — ('). Двокрапка (:) ставиться без пробілу.

13. Після викладу матеріалу статті подається інформація **українською** (якщо стаття російською мовою) та **англійською** мовами **про авторів** (ім'я та прізвище автора (авторів), науковий ступінь, учене звання, посада, назва організації, в якій працює автор, країна, E-mail, ORCID ID, Researcher ID або Scopus ID — якщо автор має), назва статті, **авторське резюме (АННОТАЦІЯ, SUMMARY) обсягом 1500–1800 знаків**, включаючи ключові слова. Анотація має бути зв'язним текстом і містити таку інформацію: актуальність дослідження, мету статті, зміст дослідження та його результати. Слід уникати в тексті анотації повного повторення назви статті.

14. У кінці сторінки вказується дата її надсилання у редакцію журналу.